

ЩОДО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Грина Коваль,
*завідувач кафедри цивільного права і процесу
Донецького національного університету
імені Василя Стуса, доктор юридичних наук, доцент*

Стаття присвячена дослідженню стану національної системи юридичної освіти у сфері інтелектуальної власності. Визначено етапи формування національної стратегії вивчення інтелектуальної власності та права інтелектуальної власності у вищих навчальних закладах. Розкрито проблемні аспекти законодавчого регулювання в цій сфері. Запропоновано напрями подальшого розвитку національної системи юридичної освіти у сфері інтелектуальної власності, зокрема, шляхом запровадження для вивчення студентами магістратури навчальної дисципліни «Комерціалізація прав інтелектуальної власності».

Ключові слова: національна система юридичної освіти, інтелектуальна власність, об'єкти інтелектуальної власності, вищі навчальні заклади, комерціалізація прав інтелектуальної власності

Останніми роками постійно наголошується на важливості реформування вищої юридичної освіти. Необхідність такого реформування зумовлюють динамічні перетворення, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя, та, відповідно, виклики, які постають у зв'язку з такими змінами перед юридичною освітою. Першочерговим завданням для нашої держави в умовах глобалізації стає забезпечення конкурентоздатності національної економіки. Україна має значні інтелектуальні ресурси, використання яких здатне сформувати сталу інноваційну економіку, пов'язану зі створенням і комерціалізацією новітніх технологій та інших інноваційних розробок. Для прискорення цих процесів, зокрема й шляхом правового опосередкування, надання їм більш високого рівня розвитку, важливе значення має підвищення якості національної системи юридичної освіти, насамперед в такій галузі знань, як інтелектуальна власність. За

сучасних умовах, на жаль, спостерігаються негативні тенденції щодо відтоку кадрів за кордон, скорочення обсягів інвестицій в економіку, зростання фактів контрафакції та недобросовісної конкуренції, що негативно позначається на інтелектуальному потенціалі країни, захищеності виробничої та креативних індустрій.

Зазначені тенденції разом з активними інтеграційними процесами, необхідністю наближення законодавства України до стандартів ЄС зумовлюють переоцінку та формування більш якісних професійно орієнтованих знань і навичок, пов'язаних зі створенням і комерціалізацією інновацій, юридичним супроводженням цих процесів.

За таких умов вищі навчальні заклади стають генераторами нових інноваційних ідей, мають розвивати у студентів здатність до наукової діяльності та, що не менш важливо, формувати знання й уміння, пов'язані з охороною і захи-

стом прав на результати інтелектуальної діяльності, залученням об'єктів інтелектуальної власності до економічного обігу. На ці завдання важливо зважати при підготовці стандарту юридичної освіти (стандарту в галузі «Право»).

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схваленій Указом Президента України від 25.06.2013 р., основною метою визначено підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки; забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними здібностями, потребами на основі навчання протягом життя. До стратегічних напрямів Стратегії належать, зокрема, розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі.

Утім, як свідчить реальний стан правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності, для України досі характерна недооцінка в суспільстві значення прав інтелектуальної власності та їх захисту. У Рекомендаціях парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування», наголошується, що ще непоодинокими є випадки, коли власники інтелектуальних здобутків через низьку правову й економічну культуру суб'єкти науково-технічної та економічної діяльності добровільно відмовляються від використання наявних механізмів захисту своїх прав та інтересів. При цьому підкреслюється, що проблеми забезпечення захисту прав інтелектуальної власності в Україні значною мірою визначаються значним браком кваліфікованих фахівців з цих питань, що потребують великого обсягу спеціальних теоретичних знань і практичного досвіду [1].

Отже, визнання пріоритетної ролі інтелектуальної власності в розбудові економіки, заснованої на інноваціях, ста-

вить завдання підготовки кваліфікованих фахівців, які мають брати активну участь у цих процесах.

Ставлення до вивчення права інтелектуальної власності в процесі підготовки фахівців протягом останніх 15 років змінювалось. Перший досвід викладання основ інтелектуальної власності формувався в середині 90-х рр. ХХ ст. під час становлення національної системи законодавства про охорону прав на об'єкти інтелектуальної власності. Спочатку такий навчальний матеріал викладався як частина дисципліни «Цивільне право», згодом в багатьох навчальних закладах право інтелектуальної власності почали викладати окремо.

Важливим кроком на шляху посилення значення викладання інтелектуальної власності в навчальному процесі вищих навчальних закладів став Наказ Міністерства освіти і науки України «Про запровадження у вищих навчальних закладах навчальної дисципліни «Інтелектуальна власність» від 20.10.2004 р. № 811. Вказаним нормативно-правовим актом було запроваджено як обов'язкову навчальну дисципліну «Інтелектуальна власність» у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації для студентів, які навчаються за освітньо-професійними програмами спеціаліста та магістра. Також відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра» від 27.08.2010 р. № 787 передбачено підготовку фахівців за окремою спеціальністю «Інтелектуальна власність». Такий напрям підготовки активно впроваджено у вищих навчальних закладах (Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» та ін.).

Однак процеси, що відбувались у зв'язку з подальшим реформуванням вищої освіти, змінили підходи держави до викладання інтелектуальної власності при підготовці фахівців. У зв'язку з набуттям чинності Законом України від «Про вищу освіту» 01.07.2014 р. втратив чинність вищевказаний Наказ Міністерства освіти і науки № 235, а спеціальність «Інтелектуальна власність» вилучено з переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29.04.2015 р.).

Запроваджені зміни зазнали гострої критики з боку провідних фахівців у сфері інтелектуальної власності. Так, академік О. Орлюк зазначає, що вказані кроки навряд чи створюють реальні підстави для того, щоб молодь опанувала хоча б мінімальними знаннями в цій сфері. Лише поодинокі факультети залишають цей предмет. При цьому, якщо раніше студенти мали можливість отримати спеціальну освіту з інтелектуальної власності (фактично, як другу освіту), нині магістерські програми хоча й побудовані за міждисциплінарним (міжгалузевим) підходом, однак пропонуватимуться лише в межах права чи менеджменту, що не відповідає міжнародній практиці отримання освіти у сфері інтелектуальної власності не лише в межах LL.M [2].

Під час круглих столів у рамках Міжнародного форуму по боротьбі з піратством та піратством фахівці у сфері інтелектуальної власності також розкритикували скасування обов'язкового викладання навчальної дисципліни «Інтелектуальна власність» [3].

Аналіз норм Закону України «Про вищу освіту» дає підстави стверджувати, що цей Закон закладає відповідне законодавче підґрунтя для продовження практики викладання інтелекту-

альної власності у вищих навчальних закладах. Так, до основних завдань вищого навчального закладу вказаний Закон відносить, зокрема, забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності (ст. 26). Згідно зі ст. 65 Закону України «Про вищу освіту» основною метою наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є здобуття нових наукових знань шляхом проведення наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення та впровадження нових конкурентоспроможних технологій, видів техніки, матеріалів тощо для забезпечення інноваційного розвитку суспільства, підготовки фахівців інноваційного типу (ч. 3); основними завданнями наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів є: одержання конкурентоспроможних наукових і науково-прикладних результатів; застосування нових наукових, науково-технічних знань під час підготовки фахівців з вищою освітою; формування сучасного наукового кадрового потенціалу, здатного забезпечити розробку та впровадження інноваційних наукових розробок (ч. 4).

Відповідно до освітньої реформи заклади вищої освіти отримали право самостійно розробляти та реалізовувати освітні програми в межах ліцензованої спеціальності (п. 1 ч. 2 ст. 32 Закону України «Про вищу освіту»). Тож питання щодо переліку навчальних дисциплін, які стосуються сфери інтелектуальної власності, обсягу їх викладання вирішується вищими індивідуально.

Наразі в національних вишах і факультетах, які здійснюють підготовку за спеціальністю «Право», застосовуються різні підходи до викладання навчального матеріалу з питань інтелектуальної власності. Існує практика викладання дисципліни «Право інтелектуальної власності» для студентів рівня «Бакалавр» або «Магістр», в деяких навчальних закладах деякі питання права інте-

лектуальної власності вивчаються обмежено в рамках навчальної дисципліни «Цивільне право» (в обсязі декількох тем). У провідних юридичних вишах і факультетах створені кафедри інтелектуальної власності*, на яких викладаються спеціалізовані дисципліни у сфері інтелектуальної власності, зокрема, «Право промислової власності», «Право інтелектуальної власності в мережі Інтернет», «Захист прав інтелектуальної власності», «Договори в сфері інтелектуальної власності».

У цьому контексті варто зауважити, що інтелектуальна власність як галузь знань об'єднує знання з права, економіки, психології, техніки, інформатики та ін. Тож цикл дисциплін, пов'язаних з інтелектуальною власністю, має обов'язково викладатись окремо. Відповідно, право інтелектуальної власності як правове утворення є складовою частиною лише цивільного права, оскільки охоплює цілий комплекс різногалузевих матеріальних і процесуальних норм (господарських, фінансових, митних), які складаються у сфері набуття, здійснення та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Тенденція виокремлення права інтелектуальної власності підтверджується утворенням в Україні Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Отож, за сучасних умов доцільним вбачається не лише виокремлення навчального матеріалу з питань інтелектуальної власності в самостійні курси, а й подальші поглиблення та спеціалізація навчання в цій галузі знань. При цьому варто погодитися з О. Зайцевим, що курс «Право інтелектуальної власності» має викладатись після вивчення курсів «Цивільне право», «Адміністративне право», «Цивільний процес» та інших курсів, які

закладають основу вивчення права інтелектуальної власності [4].

Як уже зазначалося, серед основних чинників конкурентоспроможності визначальним стає залучення в економічний обіг інтелектуальних досягнень, більшість з яких є об'єктами прав інтелектуальної власності. Позитивний досвід країн з розвиненими інноваційними системами свідчить, що комерціалізація результатів інтелектуальної діяльності в процесі виробництва та реалізації інноваційної продукції визнається найважливішою частиною інноваційних процесів. При цьому досягнення високих показників комерціалізації залежить від багатьох факторів, зокрема й числі професійного юридичного супроводження дій з реалізації прав на результати інтелектуальної власності.

Комерціалізація прав інтелектуальної власності є складним явищем, яке поєднує комплекс юридичних, економічних, технічних, фінансових заходів, спрямованих на залучення результатів інтелектуальної діяльності до процесів виробництва та реалізації товарів, робіт, послуг. Важлива роль у цій діяльності належить юристам. Правнича освіта має забезпечувати підготовку фахівців, які здатні на високому професійному рівні застосовувати на практиці знання й уміння, необхідні для розбудови інноваційної моделі розвитку сучасної економіки, дієвого здійснення та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності.

З цією метою вбачається доцільним запровадження в освітні програми за спеціальністю «Право» освітній ступінь «Бакалавр» обов'язкової навчальної дисципліни «Право інтелектуальної власності», а освітнього ступеня «Магістр» —

* Кафедра інтелектуальної власності Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедра права інтелектуальної власності і корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія», кафедра інтелектуальної власності і права Київського інституту інтелектуальної власності і права Національного університету «Одеська юридична академія».

навчальної дисципліни «Комерціалізація прав інтелектуальної власності», мета якої полягає у формуванні компетентностей, необхідних для розуміння студентами теоретичних знань про правове регулювання комерціалізації прав інтелектуальної власності, способи та правові форми комерціалізації прав інтелектуальної власності, здобуття практичних навичок і вмінь щодо особливостей здійснення прав на об'єкти інтелектуальної власності, механізму захисту цих прав.

Процес вивчення навчального матеріалу за цією дисципліною має бути спрямований на формування таких компетентностей: знання та розуміння основних понять, категорій, концепцій, що розкривають зміст, способи і правові форми комерціалізації інтелектуальної власності, правові засади набуття, здійснення, захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності; здатність визначати, формулювати та розв'язувати проблеми у сфері комерціалізації прав інтелектуальної власності, аналізувати соціально-значущі процеси та приймати обґрунтовані рішення у зазначеній сфері; вміння правильно кваліфікувати факти і обставини щодо комерціалізації і захисту прав інтелектуальної власності; вміння реалізовувати норми матеріального і процесуального права в діяльності, пов'язаній з комерціалізацією і захистом прав інтелектуальної власності; здатність тлумачити нормативно-правові акти, надавати кваліфіковані юридичні висновки і консультації у цій сфері; вміння здійснювати обґрунтований аналіз правових норм у зазначеній сфері, аргументувати правові рішення за конкретними юридичними справами; вміння складати проекти договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, заявки на отримання патенту, свідоцтва, процесу-

альні документи щодо захисту прав інтелектуальної власності.

Зміст навчальної дисципліни «Комерціалізація прав інтелектуальної власності» може бути представлений наступними темами*.

Тема 1. Правовідносини інтелектуальної власності. Питання:

1. Поняття інтелектуальної власності. Відносини інтелектуальної власності як об'єкт правового регулювання.
2. Поняття, правова природа і зміст прав на об'єкти інтелектуальної власності.
3. Поняття і види об'єктів інтелектуальної власності.
4. Суб'єкти прав інтелектуальної власності.
5. Право інтелектуальної власності в системі права України.

Тема 2. Загальна характеристика комерціалізації прав інтелектуальної власності. Питання:

1. Поняття і зміст комерціалізації прав інтелектуальної власності.
2. Об'єкт і способи комерціалізації прав інтелектуальної власності.
3. Співвідношення майнових прав інтелектуальної власності і речових прав.
4. Особливості комерціалізації прав інтелектуальної власності, які належать декільком особам спільно.
5. Принцип вичерпання прав інтелектуальної власності.
6. Сучасний стан і перспективи розвитку законодавчої основи комерціалізації прав інтелектуальної власності.

Тема 3. Використання об'єктів інтелектуальної власності у господарській діяльності. Питання:

1. Поняття і способи використання об'єктів інтелектуальної власності.
2. Підстави використання об'єктів інтелектуальної власності.

* Викладання навчальної дисципліни «Комерціалізація прав інтелектуальної власності» із наведеним змістом здійснюється в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса для студентів СО «Магістр» спеціальності «Право».

3. Вільне використання об'єктів інтелектуальної власності без дозволу правовласника.

Тема 4. Правові форми комерціалізації майнових прав інтелектуальної власності (загальні положення).

1. Поняття, види, класифікація договорів у сфері комерціалізації майнових прав інтелектуальної власності.
2. Місце договорів про передачу майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності в системі договорів.
3. Форма договорів про передачу майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності.
4. Державна реєстрація передання майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності.
5. Оцінка майнових прав інтелектуальної власності.

Тема 5. Види правових форм комерціалізації майнових прав інтелектуальної власності.

1. Ліцензійний договір.
2. Договір комерційної концесії.
3. Роялті: поняття, види, облік, особливості оподаткування.
4. Договір про відчуження (передання) майнових прав інтелектуальної власності.
5. Правова форма внесення майнових прав на об'єкти промислової власності до статутного капіталу корпоративної організації.
6. Правова форма внесення майнових прав на об'єкти промислової власності до спільної діяльності.
7. Правова форма комерціалізації прав інтелектуальної власності як предмет застави.

Тема 6. Комерціалізація прав інтелектуальної власності в процесі здійснення інноваційної діяльності.

1. Поняття і зміст інноваційної діяльності.
2. Об'єкти інноваційної діяльності, їх співвідношення з об'єктами інтелектуальної власності.
3. Правовий статус суб'єктів інноваційної діяльності.

4. Види договорів у сфері здійснення інноваційної діяльності.

5. Державно-приватне партнерство у сфері комерціалізації майнових прав інтелектуальної власності.

Тема 7. Захист прав інтелектуальної власності у сфері їх комерціалізації.

1. Поняття й об'єкт захисту прав інтелектуальної власності. Механізм захисту прав інтелектуальної власності.
2. Підстави захисту прав інтелектуальної власності.
3. Система та види способів захисту прав інтелектуальної власності.
4. Форма захисту прав інтелектуальної власності.
5. Захист прав інтелектуальної власності, порушених в мережі Інтернет [5].

Отже, беручи до уваги, що напрям інтелектуальної власності постійно розвивається та стає пріоритетом для всіх сфер суспільного життя, система освіти має забезпечувати поглиблене вивчення різних аспектів реалізації прав інтелектуальної власності. Актуальним для спеціальності «Право» та інших спеціальностей стає поглиблене вивчення, поряд з базовим курсом «Право інтелектуальної власності», «Інтелектуальна власність» для студентів освітнього рівня «Бакалавр», також і окремої навчальної дисципліни «Комерціалізація прав інтелектуальної власності» для студентів освітнього рівня «Магістр». Вивчення цієї дисципліни дозволить випускникам бути готовими до успішного вирішення завдань у сфері інтелектуальної власності, що постають ставляться перед кожним виробником в умовах інноваційної економіки, заснованої на ефективних використанні та захисті прав інтелектуальної власності. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Рекомендації парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування», схвалені Постановою Верховної Ради України від 27.06.2007 р. № 1243-V // Голос України. 2007. 19 липня.
2. Орлюк О., Пашковська Т. Сфера інтелектуальної власності нарешті стала пріоритетом для органів державної влади // Юридична газета.
URL: <http://jur-gazeta.com/interview/sfera-intelektualnoyi-vlasnosti-nareshti-stala-prioritetom-dlia-organiv-derzhavnoyi-vladi.html>.
3. Українські фахівці стурбовані рішенням Міносвіти щодо відміни викладання предмету інтелектуальної власності у ВНЗ.
URL: <http://vnz.org.ua/novyny/podiyi/7809-ukrayinski-fahivtsi-sturbovani-rishennjam-minosvity-schodo-vidminy-vykladannja-predmetu-intelektualnoyi-vlasnosti-u-vnz>.
4. Зайцев О. Л. Дисципліна «Право інтелектуальної власності» в системі підготовки кадрів для національної поліції України // Актуальні проблеми приватного права: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 96-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В.П. Маслова (Харків, 14.02.2018 р.). Харків. Право. 2018. С. 100–103.
5. Коваль І. Ф. Комерціалізація прав інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 272 с.

1. Rekomendatsii parlamentskykh slukhan «Zakhyst prav intelektualnoi vlasnosti v Ukraini: problemy zakonodavchoho zabezpechennia ta pravozastosuvannia», skhvaleni Postanovoiu Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 27.06.2007 r. № 1243-V [in] Holos Ukrainy. 2007. 19 lypnia.
2. Orliuk O., Pashkovska T. Sfera intelektualnoi vlasnosti nareshti stala priorytetom dlia orhaniv derzhavnoi vlady. [in] Yurydychna hazeta.
URL: <http://jur-gazeta.com/interview/sfera-intelektualnoyi-vlasnosti-nareshti-stala-prioritetom-dlia-organiv-derzhavnoyi-vladi.html>.
3. Ukrainski fahivtsi sturbovani rishenniam Minosvity shchodo vidminy vykladannia predmetu intelektualnoi vlasnosti u VNZ.
URL: <http://vnz.org.ua/novyny/podiyi/7809-ukrayinski-fahivtsi-sturbovani-rishennjam-minosvity-schodo-vidminy-vykladannja-predmetu-intelektualnoyi-vlasnosti-u-vnz>.
4. Zaitsev O. L. Dystsyplina «Pravo intelektualnoi vlasnosti» v systemi pidhotovky kadriv dlia natsionalnoi politsii Ukrainy [in] Aktualni problemy pryvatnoho prava: materialy nauk.-prakt. konf., prysviach. 96-richnytsi z dnia narodzhennia d-ra yuryd. nauk, prof., chl.-kor. AN URSSR V.P. Maslova (Kharkiv, 14.02.2018 r.). Kharkiv. Pravo, 2018. S. 100–103.
5. Koval I. F. Komertsializatsiia prav intelektualnoi vlasnosti: navch. posib. K.: Yurinkom Inter, 2018. 272 s.

Надійшла до редакції 23.03.2018 р.

Коваль І. О розвитку національної системи юридического образования в сфере интеллектуальной собственности. Стаття посвящена дослідженню стану національної системи юридического образования в сфері інтелектуальної собственности. Определены етапы формирования національної стратегії изучения інтелектуальної собственности и права інтелектуальної

собственности в высших учебных заведениях. Раскрыты проблемные аспекты законодательного регулирования в этой сфере. Предложены направления дальнейшего развития национальной системы юридического образования в сфере интеллектуальной собственности, в частности, путем введения для изучения студентами магистратуры учебной дисциплины «Коммерциализация прав интеллектуальной собственности».

Ключевые слова: национальная система юридического образования, интеллектуальная собственность, объекты интеллектуальной собственности, высшие учебные заведения, коммерциализация прав интеллектуальной собственности

Koval I. About development of the national system of legal education in the field of intellectual property. The article is devoted to research of the state of the national system of legal education in the field of intellectual property. The stages of national strategy forming of study of intellectual property and right of intellectual ownership are certain in higher educational establishments. The problem aspects of the legislative adjusting are exposed in this sphere. Directions of further development of the national system of legal education are offered in the field of intellectual property, in particular, by introduction for a study students «Master's degree» of educational discipline «Commercialization of intellectual ownership rights».

It is grounded, that legal education must provide preparation of specialists, capable at high professional level to apply knowledges and abilities, necessary for development of innovative model of development of modern economy, effective realization and defence of rights on the objects of intellectual property in practice.

It is grounded, that the system of education must provide the deep study of different aspects of realization and defence of intellectual ownership rights. Actual for speciality «Jurisprudence» and other specialities becomes a deep study along with a base course «Right of intellectual ownership», «Intellectual property» for students «Bachelor's degree», also and separate educational discipline «Commercialization of intellectual ownership rights» for students «Master's degree».

The study of this discipline will allow graduating students to be ready to the successful decision of tasks in the field of intellectual property, which are put before every producer in the conditions of innovative economy, based on the effective use and defence of intellectual ownership rights. The purpose of study of course of commercialization of intellectual ownership rights is forming of jurisdictions, necessary for understanding of theoretical knowledges students about the legal adjusting of commercialization of intellectual ownership rights, methods and legal forms of commercialization of intellectual ownership rights, receipts of practical skills and abilities in relation to the features of realization of rights on the objects of intellectual property, mechanism of defence of these rights.

Keywords: national system of legal education, intellectual property, objects of intellectual property, higher educational establishments, commercialization of intellectual ownership rights